

Is het vangen en verplaatsen van Torenvalken zinvol?

Bert Jan Bol

Inleiding

In het kader van een ringonderzoek worden sinds het broedseizoen van 1993 Torenvalken in de regio gevangen en geringd. Het doel van dit onderzoek is inzicht te krijgen in de jaarlijkse overleving en dispersie (verplaatsing) van volwassen Torenvalken. De broedpopulatie in de Haarlemmermeer dient daarbij als uitgangspunt. In verband met dit onderzoek werd in de zomer van 1993 contact gezocht met de Werkgroep Preventie Vogelaanvaringen van de N.V. Luchthaven Schiphol. Uit de gesprekken bleek dat een samenwerking op het gebied van roofvogels in relatie tot het aanvaringspreventiebeleid op prijs werd gesteld.

In de maanden juli-augustus bereikt de aanwezigheid van jonge Torenvalken op het luchthaventerrein (de airside) een piek. Het is met name deze periode waarin veel onervaren eerstejaars in aanvaring komen met vliegtuigen. In een poging het aantal aanvaringen en het aantal slachtoffers te verlagen, verzocht de Werkgroep Preventie Vogelaanvaringen in de zomer van 1995 jonge Torenvalken op de airside te vangen en te verplaatsen. Na ampele overweging is besloten om aan dit verzoek medewerking te verlenen.

Na een toelichting op het gevoerde beheer en de effecten die dit teweeg brengt, wordt in grote lijnen het verslag weergegeven zoals dit januari jl. naar de luchthaven Schiphol is gestuurd. Het verslag is opgenomen als bijlage 12 in het jaarverslag 1996 van de Werkgroep Preventie Vogelaanvaringen. In verband met de plaatsing in de Fitis was een kleine aanpassing noodzakelijk. Tevens is het verslag op een enkel punt inhoudelijk aangepast in verband met nieuwe relevante ringgegevens uit het broedseizoen van 1997. De essentie is echter hetzelfde gebleven.

Het beheer en de muizen

De airside krijgt, in verband met het daar gevoerde langgrasbeheer, specifieke aandacht binnen de sterk op akkerbouw gerichte Haarlemmermeerpolder. Deze vorm van beheer leidt niet alleen tot een structureel hogere muizenstand maar ook tot het regelmatig optreden van echte muizenplagen. Tevens

lopen de muizencycli op de luchthaven niet synchroon met die in de 'rest van de Haarlemmermeer'. Meestal duurt een muizencyclus in deze droogmakerij drie jaar. Het luchthaventerrein kent naast drie-jarige ook twee-jarige cycli. Hierdoor treden er jaarlijks in de beide deelgebieden grote verschillen op in het voedselaanbod. Deze verschillen sturen de ontwikkeling van de populatie Torenvalken in de Haarlemmermeer. Zowel in 1993 als in 1995 werd een (veld-)muizenplaag op het luchthaventerrein geconstateerd.

Eén van de effecten van het gevoerde langgrasbeheer is de magneetwerking die Schiphol uitoefent op met name eerstejaars Torenvalken. In de winter van 1993-'94 zijn in de directe omgeving van Schiphol zo'n 60 Torenvalken gevangen en geringd. Van deze groep was slechts 15% adult en 85% was eerstejaars (Bol, 1996). Onder de groep eerstejaars werd een verdeling van 65% vrouwtjes en 35% mannetjes geconstateerd. Opvallend is dat deze verdeling bij eerstejaars in navolgende jaren ongeveer gelijk is gebleven.

Evaluatierapport verplaatsing Torenvalken 1995

In de periode juli-augustus 1995 zijn in totaal 85 Torenvalken gevangen, waarvan 82 eerstejaars in diverse richtingen zijn verplaatst. Tevens zijn drie Buizerds en twee Ransuilen verplaatst. Tabel 1 presenteert de vangdatum, de soort, het aantal exemplaren (N) en de verplaatsingsrichting (VR) van de in deze periode op de airside gevangen vogels. Uit jaarlijks (1993-'96) generaliseerde hervangsten van Torenvalken langs het landingsterrein is gebleken dat adulte Torenvalken niet (tot nauwelijks) in aanvaring komen met vliegtuigen.

Illustratief in dit verband is het feit dat na vier onderzoeksjaren door de Werkgroep Preventie Vogelaaanvaringen (vogelwacht) slechts twee adulte (>2e kalenderjaar) exemplaren dood zijn teruggemeld. De doodsoorzaak werd omschreven als waarschijnlijk vliegtuigslachtoffer. Zodoende werd een op 5 juli gevangen adulte Torenvalk, in verband met een laag aanvaringsrisico, in overleg met de vogelwacht weer op de airside losgelaten. Het betrof een ongeringd adult vrouwtje met minstens drie vliegvlugge nestjongen te Schiphol-Oost. Twee, op 1 september gevangen eerstejaars Torenvalken zijn eveneens weer op de airside losgelaten (zie tabel 1). Hiertoe werd besloten omdat de piek in de presentie van grote aantallen jonge Torenvalken duidelijk over zijn hoogtepunt heen was. Na deze datum zijn geen jonge Torenvalken meer op de airside gevangen en verplaatst.

Tabel 1. Aantal gevangen exemplaren per vangdag (N), per verplaatsingsrichting (VR) op de airside van Schiphol in de periode juli-augustus 1995.

Datum	Soort	N	VR
5 jul	Torenvalk	5	IJdoornpolder
5 jul	Torenvalk	1	Schiphol
27 jul	Torenvalk	16	IJdoornpolder
28 jul	Torenvalk	24	IJdoornpolder
2 aug	Torenvalk	4	Wassenaar
11 aug	Torenvalk	3	Almere
13 aug	Torenvalk	11	Wijde Wormer
21 aug	Torenvalk	4	IJdoornpolder
27 aug	Torenvalk	15	IJdoornpolder
1 sep	Torenvalk	2	Schiphol
21 aug	Buizerd	2	IJdoornpolder
27 aug	Buizerd	1	IJdoornpolder
11 aug	Ransuil	2	Almere

Uit de in 1995 en reeds eerder verzamelde gegevens blijkt dat de luchthaven als gevolg van cyclisch optredende muizenplagen een aanzuigende werking heeft op met name eerstejaars Torenvalken. De vraag dient zich aan waar deze onervaren en dus aanvaringsgevoelige exemplaren vandaan komen? Zijn ze geboren in de Haarlemmermeer (in de directe omgeving van de luchthaven) of zijn ze afkomstig van buiten de droogmakerij? Van alle eerstejaars (N=82) bleek 23% geringd (16% door mijzelf en 7% door andere ringers) en 77% bleek ongeringd. Dit percentage ongeringd is opmerkelijk hoog. Vrijwel de gehele Torenvalkpopulatie in de Haarlemmermeer broedt immers in nestkasten. Als gevolg hiervan worden jaarlijks vrijwel alle nestjongen geringd. Op basis van dit gegeven zou je een aanzienlijk aantal jonge Torenvalken uit de directe omgeving op het muizenrijke luchthaventerrein mogen verwachten. Dit effect bleek echter niet in die mate op te treden. Een klein percentage van de ongeringd gevangen eerstejaars kan uiteraard op het Schipholterrein in semi-natuurlijke nesten geboren zijn (aantal broedparen op de air- en landside 1995: N=5). De nestjongen van deze broedparen worden namelijk niet geringd.

Tabel 2 geeft een overzicht van de ring- en geboorteplaats van het percentage geringd gevangen eerstejaars die niet in de Haarlemmermeer zijn geboren. Tevens is de afstand van de geboorteplaats tot Schiphol weergegeven. Uit de gegevens blijkt dat de influx van jonge Torenvalken in principe plaatsvindt vanuit alle windrichtingen. De meeste exemplaren lijken echter te komen uit zuid tot zuid-westelijke richting. Vangsten van meerdere geringde exemplaren uit Zuid-Holland en België in de periode september t/m december 1995 onderstrepen dit. Opmerkelijk is de vangst van twee eerstejaars Torenvalken uit hetzelfde nest uit St.Niklaas in België. Deze simultaan gerichte dispersie van uitgevlogen nestjongen is vaker vastgesteld.

Opvallend is dat van de twintig aanvaringsslachtoffers in juli en augustus (waarschijnlijk allen eerstejaars; jaarverslag 1995) slechts één exemplaar geboren is in een straal van 1-2 kilometer rond de luchthaven. Het is niet uitgesloten dat ouders die frequent op het luchthaventerrein jagen hun jongen de gevaren van het vliegverkeer in de eerste dagen c.q. weken na het uitvliegen aanleren.

Dit zou het lage aandeel aan aanvaringsslachtoffers onder uitgevlogen nestjongen binnen de groep van 15 vaste broedparen in de directe omgeving van de luchthaven kunnen verklaren. Snel wegtrekken na het uitvliegen als gevolg van een soort aangeboren dispersiedrang zal ook een rol spelen. Deze gedachte is gebaseerd op het feit dat jonge Torenvalken, ondanks de extreem hoge muizenstand, het luchthaventerrein toch verlaten en worden teruggemeld uit relatief muizenarme gebieden.

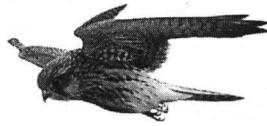
Tabel 2. Ringnummer, ringplaats (=geboorteplaats) en de afstand tot Schiphol van als eerstejaars gevangen Torenvalken die niet in de Haarlemmermeer zijn geboren.

ringnummer	ringplaats (prov.)	afstand in km.
3514481	Beemster (NH)	30
3509779	Berkel (ZH)	40
3509839	Zoetermeer (ZH)	37
3115182	Elst (G)	83
E.207123	St.Niklaas (België)	132
E.207127	St.Niklaas (België)	132

Hoe snel en in welke aantallen vliegen verplaatste Torenvalken terug naar Schiphol? Om deze vraag te beantwoorden werd gebruik gemaakt van zowel gemelde vliegtuigslachtoffers als van zelfstandig gerealiseerde hervangsten op de air- en landside. In tegenstelling tot de verwachting verspreiden verplaatste Torenvalken zich nauwelijks in noord-noordoostelijke richting maar juist in tegengestelde richting. Slechts één exemplaar werd binnen twee weken als vliegtuigslachtoffer op de luchthaven teruggemeld. Na het verplaatsen van de laatste Torenvalk is vier maanden actief in de omgeving van de luchthaven gevangen. Een eenmaal gevangen Torenvalk laat zich in het algemeen niet tot nauwelijks in korte tijd met hetzelfde vangmiddel hervangen. Om deze reden werd gebruik gemaakt van een andere vangtechniek (ballchatrie) dan waarmee alle verplaatste eerstejaars zijn gevangen (klepkooien). Van de gevangen Torenvalken (N=46) bleken er slechts vier een verplaatst exemplaar te zijn. Drie van deze Torenvalken waren uitgezet in de IJdoornpolder en één exemplaar in Wassenaar. Tijdens het broedseizoen van 1996 werden drie verplaatste Torenvalken als broedvogel gemeld. Eén exemplaar werd gevangen te Nieuw-Vennep, de tweede in Burgerveen en de derde werd gemeld uit Lelystad (allen uitgezet in de IJdoornpolder). Eén Torenvalk werd drie maanden na verplaatsing naar de Wijde Wormer dood uit Berkenwoude in Zuid-Holland teruggemeld. Opvallend is dat de beide op 1 september gevangen en niet verplaatste Torenvalken wederom op Schiphol zijn teruggemeld en dus op de luchthaven zijn blijven hangen! Het ene exemplaar werd voor de tweede keer gevangen te Schiphol-Oost en de andere is dood aangetroffen te Schiphol-Noord. De laatste had een gebroken tarsus; mogelijk een vliegtuig- of verkeersslachtoffer. Gezien de resultaten geldt het veronderstelde 'direct terugvliegen naar Schiphol' slechts voor 6-8% van de verplaatste Torenvalken. Uit tellingen op de airside in de periode juli-augustus is gebleken dat een reductie van het aantal Torenvalken in het veld alleen waarneembaar is als er wekelijks minstens een kwart van de aanwezige exemplaren wordt gevangen en verplaatst.

Opmerkelijk is de discrepantie tussen het aantal op 28 juli door de vogelwacht getelde Torenvalken (N=41; jaarverslag 1995) en het aantal door mij op dezelfde dag getelde exemplaren op de airside (N=110). Dit aantal is inclusief de 24 gevangen en verplaatste exemplaren op 28 juli (zie tabel 1). In de periode juli t/m december 1995 zijn in totaal op de air- en landside ruim 150 individuele Torenvalken geringd of geringd hervangen. Uit ervaring is overigens gebleken dat het aantal exemplaren dat daadwerkelijk in het veld aanwezig is meestal 25-50% hoger ligt dan het aantal gevangen individuen (Bol, 1997).

Over het effect van de verplaatsing van jonge Torenvalken op het aantal aanvaringen in de eerste twee maanden na het uitvliegen bestaat geen helderheid. Vergelijking van het aantal aanvaringen met Torenvalken in 1995 met het aantal aanvaringen in een soortgelijke muizenrijke periode in 1993 lijkt geen significant verschil c.q. voordeel op te leveren. In beide jaren lag het aantal aanvaringslachtoffers in de periode juni t/m augustus tussen de 25-30 exemplaren.

Wiekelende Torenvalk. Mooi zijn de uitstekende duimvleugeltjes te zien die onder andere gebruikt worden voor het bewaren van het evenwicht. Foto: Piet Munsterman.

Gezien het feit dat ongeveer 15% van de verplaatste Torenvalken gemiddeld na zes maanden (en meestal levend) is teruggemeld (5% meer dan het landelijk gemiddelde) lijkt het verplaatsen geen direct negatief effect op de overleving van eerstejaars Torenvalken te hebben. Het verplaatsen van Torenvalken en mogelijk ook van Buizerds zou dientengevolge gezien kunnen worden als een vogelbeschermende activiteit als spin-off van het aanvaringspreventiebeleid van de luchthaven Schiphol. Het is niet onwaarschijnlijk dat de overlevingskans van een verplaatste Torenvalk groter is dan de kans op overleving gedurende een langer verblijf op de airside. Alleen door gericht onderzoek kan hierin duidelijkheid worden verkregen. Wellicht in het voor Schiphol statistische muizentopjaar 1998.

Graag wil ik de volgende personen hartelijk bedanken voor hun adviezen en/of assistentie tijdens het vangen en verplaatsen van de jonge Torenvalken: Gerda en Joop Andriese, Luit Buurma, Frans van Zutphen en de Werkgroep Preventie Vogelaanvaringen/Amsterdam Airport Schiphol.

Literatuur

- Bol, B.J., Melchers, M. & Daalder, R., 1996. Sijsjes en Drijfsijsjes. De vogels van Amsterdam. 67-68.
- Bol, B.J., 1997. Vogelnieuws. 10e jaargang, nr. 3.
- Klaver, A., 1996. Faunabeheerplan Amsterdam Airport Schiphol 1996-2000.
- N.V. Luchthaven Schiphol. BE-Airside. Werkgroep Preventie Vogelaanvaringen. Jaarverslag 1993.
- N.V. Luchthaven Schiphol. BE-Airside. Werkgroep Preventie Vogelaanvaringen. Jaarverslag 1995.
- N.V. Luchthaven Schiphol. BE-Airside. Werkgroep Preventie Vogelaanvaringen. Jaarverslag 1996.
- Schot, W. van der., 1997. Vogelaanvaringpreventie op de luchthaven Schiphol. SVN. De Graspieper 1(1-13).
- Village, A., 1990. The Kestrel.

Bert Jan Bol, Nieuwemeerdijk 222, 1171 NM Badhoevedorp